

Paris Tecrübeleri

École de Paris – Çağdaş Türk Sanatı: 1945-1965

Necmi Sönmez (1968, İstanbul) Mainz, Paris, Newcastle, Frankfurt üniversitelerinde Sanat Tarihi eğitimi aldı. Heykeltıraş Wolfgang Laib üzerine yazdığı doktorasını 2000'de Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'nde tamamladı.

Resim eleştirileri, söyleşi ve çevirileri Türkçe olarak 1986'dan itibaren *Cumhuriyet*, *Milliyet Sanat*, *2000'e Doğru*, *Gergedan*, *Argos*, *Yazın*, *ArredamentoMimarlık*, *Sanat Dünyamız*, *Virgöl*, *Radikal*; Almanca olarak 1990'dan itibaren *Neue Bildende Kunst*, *Kunstzeitung*; İngilizce olarak 1992'den itibaren *Flash Art*, "Balkan Media"da yayımlandı.

1995'ten itibaren sergi yapımıcısı olarak Türkiye, Fransa, Almanya ve Hollanda'da sergiler organize etti. Museum Wiesbaden ve Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig, Viyana'da küratör asistanlığı yaptıktan sonra Essen'de Folkwang Müzesi'nde (2001-2006) Çağdaş Sanat Bölümü küratörlüğünü üstlendi. Sanatsal direktör olarak Kunstverein Arnsberg'de (2006-2009) görev yaptı. Alım Komitesi üyesi olarak FRAC Franche Comté'de (2007-2010) çalıştı. Halen bağımsız küratör ve sanat tarihçisi olarak Tate, Staatliche Museen zu Berlin, Deutsche Bank KunstHalle, Borusan Contemporary gibi kurumlarla birlikte projeler yürütüyor. 2015'ten beri SKIRA yayınevi (Milano) için bağımsız editör olarak çalışıyor.

Organize ettiği sergilerden bazıları: Nil Yalter (1994) Jean Dubuffet (1995), Candida Höfer (1996), Emil Schumacher (1997), "Strukturveränderung / Structures Transverses" (1999), "EinsiedlerVorübergehend" (2001), Renée Levi (2003), Reiner Ruthenbeck (2004), Martin Gostner (2004), "Tiefbauarbeiten" (2005), Gregor Schneider (2006), Meltemoİstanbul (2007), Anja Cuipka (2008), Mazhar Şevket İpşiroğlu (2008), "Türk Gerçekliği" (2008), "Unexpected/Unerwartet" (2010), Port Izmir 2, International Contemporary Art Triennial (2010), "In Back of Real" (2011), Gerwald Rockenschaub, Sol LeWitt (2012), François Morellet (2013), Björn Severin (2014), Klaus Jürgen-Fischer (2015), Kemal Seyhan (2016), Johannes Sandberger-Matthias Schamp (Düsseldorf, 2016), Ola Kolehmainen (2017), Selim Turan (2017), Sarmal/Helix (2017) Evrim/Evolve (2018), Boomoon (2019).

Necmi Sönmez'in
YKY'deki kitapları

Sanat Hayatı İçerir mi? (2006)

Cengiz Çekil - Bir Tanık (2008)

Şimdiki Zamanın Yanında ya da Karşısında -
Sanat Üzerine Yorumlar (1987-2014) (2015)

Tez - Antitez - Sentez

Selim Turan'ın Sanat Serüveni (2016)

Paris Tecrübeleri

École de Paris – Çağdaş Türk Sanatı: 1945-1965 (2019)

NECMİ SÖNMEZ

Paris Tecrübeleri

École de Paris – Çağdaş Türk Sanatı:
1945-1965

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5399
Sanat - 257

Paris Tecrübeleri
École de Paris - Çağdaş Türk Sanatı: 1945-1965
Necmi Sönmez

Kitap editörü: Mine Haydaroğlu
Düzeltili: Korkut Tankuter

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Arzu Yaraş

Aksi belirtilmediği takdirde kullanılan tüm görsel malzemeler
yazarın arşivinden alınmıştır.

Baskı: A4 Ofset Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Otosanayi Sitesi Yeşilce Mah. Donanma Sok.
No: 16 Seyrantepe - Kağıthane / İstanbul
Telefon: (0212) 281 64 48
Sertifika No: 12168

1. baskı: İstanbul, Haziran 2019
ISBN 978-975-08-4515-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2019
Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Başlarken • 9

1945'te Türk Sanatının Panoraması - Modernizmin Mirası • 13

Léopold-Lévy'nin Sanat Ortamına Katkıları - Paris Yönelimleri • 18

Savaş Sonrası Paris'te Sanat Ortamı • 29

Sanatsal Yapılanma • 29

Eleştirel Figürasyon • 31

Geometrik Soyut • 32

Lekesel / Lirik Soyut • 34

École de Paris Kavramının Doğuşu, Gelişmesi • 36

Fransa'da Modern Türk Sanatı Sergileri • 39

1946 UNESCO Sergisi • 39

1946 Peintures Turques d'aujourd'hui et d'autrefois • 40

Paris'teki Türk Kolonisi • 44

Öncüler: Hale Asaf, Fikret Muallâ • 48

Fahrelnissa Zeid • 52

Nejad Melih Devrim • 61

Avni Arbaş • 68

Selim Turan • 73

Mübin Orhon • 79

Albert Bitran • 85

1951-1956, Geometrik, Optik Soyutlama • 87

1956-1960 Lekesel Soyut / Lirik Soyut • 88

Tiraje Dikmen • 91

Abidin Dino • 96

Semiramis Zorlu • 103

Hakkı Anlı • 108

Erdal Alantar • 112

Paris'e Gidip Gelenler • 113

İlhan Koman (1948-1951) • 113

Şükriye Dikmen (1949-1953) • 116

Haşmet Akal (1949-1953) • 118

Cihat Burak (1953-55 ve 1961-65) • 118

Adnan Çoker (1955-1960) • 120
Adnan Varınca (1957-73) • 120
Güneş Karabuda (1958-1961) • 121

Sanatsal Etkileşim - Güncelliğin Paylaşılması • 123

Selim Turan - Hans Hartung • 123
Nejad Devrim - Serge Charchoune • 125
Mübin Orhon - Charles Maussion • 126
Albert Bitran - Jesús Rafael Soto • 128

Ortak Geçmişler - Ortak Heyecanlar • 130

Selim Turan - Mübin Orhon • 130
Fahrelnissa Zeid - Nejad Devrim • 131
Tiraje Dikmen - Abidin Dino • 132

Paris Tecrübelerinin Türkiye'ye Yansıması • 134

Varlığı İnkâr Edilemeyen Paris Havası • 134
Soyut Sanat Tartışmaları • 136
Heykeltıraşların Sıradışı Mobilyaları:
Kare Metal Atölyesi • 149

Türkiyeli Sanatçıların Fransa'da Algılanışları • 151

1948 La Rose des Vents, Galerie des Deux Iles • 152
1952 La Nouvelle École de Paris, Charles Estienne • 152
1952 Salon Octobre • 153
1957 Dictionnaire de la Peinture Abstraite, Michel Seuphor • 157
Bitran Albert • 157
Néjad Mehmet D. • 157
Turan Selim • 158
Zeid Fahrelnissa • 158

Salon des Réalités Nouvelles Sergileri • 159

Neşeli Bir Züğürtlük Havası
Paris'te Türk Kolonisinin Etkinlikleri Üzerine Zaman Çizelgesi • 164

Yeni Bir Başlangıç • 227

Notlar • 229

Resimler • 253

Dizin • 295

*Olga-Ahmet Benli'ye
1994'ten beri araştırmalarımaya eşlik ettikleri için*

Başlarken

“Sanat, gerçeği yeniden kurmakla olan eylemdir. Önceden ne aradığını bilmez. Bu bakımdan, söyleyeceği şeyin cahilidir. Dünyayı ve insanı her defa yeniden ortaya koymak zorundadır.”¹

Selim Turan

Bu çalışma, 1945-1965 tarihleri arasında kendi kararları doğrultusunda İstanbul’dan Paris’e göç edip, atölyelerini bu kente taşıyan ya da belli sürelerle bu kentte bulunan sanatçıların etkinliklerine, verdikleri “bağımsız” yaşama, üretme mücadelesine odaklanıyor.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından kanayan yaralarını sarmaya çalışan Avrupa kıtasında yeni, farklı entelektüel düşüncelere, birikimlere, deneylere sahne olabilecek “metropol kent” kimliği Paris’te oluşmuştu. Uluslararası sanatın başkenti olma özelliğini çok kısa bir süre sonra New York’a kaptıracak olan Paris, 1945-1960 arasında kültürel bir cazibeye sahipti. Yüzyıldan fazla bir süredir öncü sanatın uluslararası merkezi olan bu ece kent yazınsal, görsel, sanatsal birikimleriyle, 1945 sonrasında dünyanın birçok yerinde “farklı bir yönelim” arayışında olan sanatçı kitleleri tarafından “arzu edilen şehir” konumundaydı. Uluslararası sanatsal diyalogu koparan savaş yılları, bir tür kabuğuna çekilme dönemi olarak yorumlanabilirse, 1945 sonrası, bu kabuğun kırılıp, farklılığın peşine düşülen bir dönem olarak tanımlanabilir. Bu sadece sanatsal değil, politik açıdan da dünya haritasının yeniden çizildiği bir sürece eşlik etmektedir. Avrupa devletlerinin sömürgesi konumundaki uluslar birer birer bağımsızlıklarını kazanma yolunda ilerlerken, bu ulusların aydınları da Paris’teki özgürleştirici ortamı kendilerine bir tür üs olarak seçmişler, etkinliklerini buradan şekillendirme yoluna girmişlerdi. Paris bu açıdan, kozmopolit kültürün formlandığı en önemli merkez konumuna yükselmişti. Bu kent, kısa bir süre sonra sönecek olan mumun etrafında yaydığı alabildiğine canlı, parlak son aydınlık misali, tüm sanat dallarının yaratıcı figürlerini adeta mıknaş gibi kendisine çekiyordu. 1960 yılında eleştirmen Pierre Restany’nin kaleme aldığı *Manifeste des Nouveaux Réalistes*² yayımlandığında da Paris’te yeni bir sanatsal oluşum kendini belirgin kılarak 1950’li yılların sanatına tarihsel bir nokta koymuş oluyordu.

Paris Tecrübeleri 1945-65 arasında bu kente yerleşen Türkiyeli sanatçıların konumlarını, etkinliklerini, sanat ortamıyla diyalogunu sorgularken, Paris

ile İstanbul arasındaki sanatsal yakınlaşmadaki belirgin Erken Cumhuriyet dönemi birikimlerinden hareketle 1945 sonrasında gündeme gelen değişim sürecine odaklanıyor.

Birinci bölümde, 1945 sonrasında Türk Sanatı'nın panoraması ele alınırken, Modernizm mirasının girdiği tıkanıklığa işaret edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Paris'teki sanatsal ortamı ele alan ikinci bölüm, Türk Sanatı hakkında Paris'te düzenlenen sergileri yorumlarken, o yıllardaki Fransız sanat ortamının Türk Sanatı'na bakışını gündeme getirir.

Üçüncü bölümde, Paris'e yerleşen sanatçıların bu kentteki Türk kolonisinin etkinlikleri, hakkında kronolojik bir detaylandırmayla sunulmakta, sergi katılımları ve aldıkları eleştiriler yorumlanarak, artık "Parisli sanatçı" diye tanımlanan isimlerin çalışmaları bağımsız deneyimlerini kavramada bir tür anahtar olarak kullanılmaktadır. Paris'te 1945-1965 arasında kişisel sergi açmayı başaran on iki sanatçının çalışmalarının irdelendiği bu bölüm, daha önce yayımlanmamış arşiv malzemesiyle desteklenmiştir.

Dördüncü bölüm güncelliğin paylaşılmasından doğan dinamiklere, sanatçıları arasındaki yakınlaşmalara, dostluklara dikkati çeker. Çoğu hayatlarının yarısından fazlasını Paris'te geçiren bu Türkiyeli ressamaların kendi aralarındaki ilişkiler, rekabetten ziyade, neredeyse ömür boyu süren dostluk bağlarına dayalıydı.

Beşinci bölüm, karşılıklı etkileşimlerle zenginleşen bu arkadaşlık ilişkilerini ameliyat masasına yatırırken, birbirinin yaptığını takip eden sanatçıların oluşturdukları ortak sanatsal tecrübelere gönderme yapıyor.

Acaba bu sanatçıların Paris tecrübelerinin Türk Sanatı'nın gelişimine etkisi oldu mu sorusuna yanıt arandığı altıncı bölümde, özellikle Soyut Sanatın ülkemizde nasıl tartışıldığı üzerine yoğunlaşıldı. Paris'in özgürleştirici atmosferinde farklı deneylere giren sanatçıların İstanbul sanat ortamındaki etkinlikleri bu bölümde detaylı olarak ele alındı. Bugüne kadar araştırılmamış konulardan biri de, o yılların Paris sanat ortamında Türkiyeli sanatçıların etkinliklerinin nasıl ele alındığıdır. Yedinci bölümde, arkeolojik kazı sabrıyla o yılların sanat dergilerinden yapılan taramalardan elde edilen sonuçlar sunuluyor.

Paris sanat ortamında özel bir yeri olan *Salon des Réalités Nouvelles* sergileri, yeni bir estetik anlayışın savunuculuğunu üstlenirken farklı eğilimlerin öne çıkmasına yardımcı olmuştu. Sekizinci bölüm bu önemli sergiye kabul edilen sanatçıların izini sürüyor.

1945 sonrasında Paris'teki uluslararası ortam sadece Amerikalı (Sam Francis, Mark Tobey), Kuzey Avrupalı (Pierre Alechinsky, Karel Appel, Robert Mortonsen) değil, İranlı (Rezvani, Zahar), Uzak Doğulu (Kumi Sugai, Zao Wou Ki), Türkiyeli sanatçıların katkılarıyla gelişti. Paris'te yaşayan Alman,

İtalyan, Amerikan, Doğu Avrupa, Japon, Kore kökenli sanatçıların çalışmaları Fransa'da ve kendi ülkelerinde açılan sergiler, hatta onlar adına kurulan müzeler sayesinde gündeme taşınırken, onlarla aynı atölyeleri paylaşan, aynı sergilere katılan Türk sanatçıların etkinlikleri ne yazık ki ne Fransa'da ne de Türkiye'de yeterince bilinmemektedir. Türkiyeli sanatçıların etkinliklerini kronolojik olarak bir araya getiren dokuzuncu bölümdeki zaman çizelgesi, Paris'in Türk Sanatı için ne kadar önemli bir dönüm noktası olduğunun altını çiziyor.

Kitabın onuncu ve son bölümü bu sanatçıların Paris'teyken İstanbul pitoreski, ornament, kaligrafi referanslarıyla, Türkiye'de ise Fransız, Paris hikâyecileriyle ele alınmalarından doğan tuhaf duruma gönderme yapıyor. Efsanelerden, klişelerden uzaklaşarak ele alınması gereken Paris tecrübeleri, sanatçıların üretim koşulları, sergileme olanak(sızlık)ları açılarından da yeni bir bakışla değerlendirilmesi gerektiğini ortaya çıkarıyor.

Bu kitabı yazmam çok uzun sürdü. 1986'da öğrenciyken çeşitli nedenlerle Selim Turan'la, Tiraje Dikmen'le söyleşiler yapmışım. 1988'de yurtdışına ilk yolculuğumda Paris'te Hakkı Anlı, Abidin Dino, Albert Bitran'la tanışıp onların atölyelerinde zaman geçirdim. 1989'da Fahrelnissa Zeid'in elimi tutup sanatı hakkında konuşması beni etkiledi. Ardından Zeid (1994, 2017), Mübin Orhon (1996, 2011), Tiraje Dikmen (1996) Albert Bitran (1997), Hakkı Anlı (1997, 1998, 2008), Selim Turan (2016, 2017) hakkında kitaplar, katalog metinleri yazdığım, sergiler hazırladığım, kendimi bir şekilde bu sanatçıların çekim alanında buldum. Onları kişisel olarak tanımam bu kitabın yazılışı sırasındaki yöntem arayışlarımı da etkiledi.

Kitabın ön yazımından sonra detaylara inen okuma, tartışma, tekrar düşünme süreçlerinde Sema Çağa'nın, hayatımda karşıma çıkabilecek en muazzam muhatap olarak inanılmaz yardımını gördüm. Keskin soruları, yorumları, referans, çeviri, düzeltme yardımları için ona minnettarım.

Araştırmalarımda yardımcı, yön gösterici olan bütün sanatçılara, sanat tarihçilerine, koleksiyonerlere teşekkürü borç bilirim (Alfabetik sıraya göre): Alp Alantar, Paris; Ahu Antmen, İstanbul; Feyzaver Alpars, İstanbul; Hakkı Anlı, Paris; Mustafa-Yıldız Anlı, İstanbul; Avni Arbaş, Zerrin Arbaş, İstanbul; Ali Artun, İstanbul; Deniz Artun, Ankara; Nermin-Ferruh Başağa, İstanbul; Olga-Ahmet Benli, Paris; Cihat Burak, İstanbul; Sinan Bıçakçioğlu, Paris; Claude-Albert Bitran, Paris; Bob Calle, Paris; Rabia Çapa, İstanbul; Asuman-Adnan Çoker, İstanbul; Athena Daponte, Paris; Şirin Devrim, New York; Maria Devrim, Paris; Tiraje Dikmen, İstanbul; Şükriye Dikmen, İstanbul; Güzin-Abidin Dino, Paris; Nicole-Lucien Durand, Paris; Ferit Edgü, İstanbul; Amelie Edgü, Bodrum; Ali Teoman Germaner (Aloş), İstanbul; Ara Güler, İstanbul; Osman Necmi Gürmen, Paris; Melda Kaptana, Bodrum;

Barbro-Güneş Karabuda, Stockholm; Öner Kocabeyoğlu, İstanbul; Asım Kocabıyık, İstanbul; Ahmet Koman, Bodrum; Kerstin Koman, Stockholm; Komet, İstanbul; Emel Korutürk, İstanbul; Franz Larese, St. Gallen; Oğuz Orbay, Paris; Sadi, Merih, Neptün Öziş, İstanbul; Janine-Raoul-Jean Mouline, Paris; Gaye-Fahri Petek, Paris; Remzi Raşa, Paris; Bénédicte Schribaux, Pontoise; Onur Soysalan, İstanbul; Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul; Pierre Restany, Paris; Julide-Cihan Taşdur, İstanbul; Şahika-Selim Turan, Paris; Hıfzı Topuz, İstanbul; Kerim Topuz, Paris; Veysel Uğurlu, İstanbul; Semiramis Zorlu, Lugano.

Fransızca kaynaklardan yapılan alıntıları Korkut Emrah Erdur ve Hazal Altun Türkçeye çevirdiler. Onlara özellikle teşekkür ederim.

Ayrıca Demet'e Paris yolculuklarına, arşiv çalışmalarına, kitabın kaleme alınmasındaki süreçlere "eş"lik ettiği için teşekkürden fazla borcum olduğunu biliyorum.

Bu çalışma, verdikleri mücadeleler henüz kavranamamış sanatçılar için bir yön bulma pusulasıdır.

Şubat 2019, Düsseldorf

1945'te Türk Sanatının Panoraması - Modernizmin Mirası

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun *Yeni Adam* dergisinde Fikret Muallâ'ya hitaben 1945'te yayımladığı açık mektup:

“Altı yıl sonra³ bugün mektubunu aldım. Paris'te bulunduğunu ve sağ olduğunu yazıyorsun. Çok sevindim.

Ressam Picasso ile yakın dost olduğunu öğrenince koltuklarım kabardı. Ama bu dostluk neye yarar ki? Hüner kendini Ankara Caddesi'ndeki karikatür gazetelerine tanıtmaktır. Başım sıkışınca Picasso'yu görmeye gidiyorum diyorsun. Geçen gün sana bir baş resmi çizivermiş. Ne ince adam; görüyorsun ya! Picasso'nun senin için çizdiği başı ne yaptın? Hafız Osman vavı gibi mezada mı çıkardın yoksa? Hoş; bana gönderecek değilsin ya! Hem senden Picasso'nun başını isteyen yok ki!

Sakın bugünlerde buralara geleyim deme! Memlekette ressamın itibarı çoğaldı. Mahmut Cüda gibi sen de Cođrafya Enstitüsünde resimci olur kalırsın! Hem burada ikinci bir Picasso yok ki, başın sıkıldıkça sana baş çizsin.

Eski Yeni Adam'lar için çizdiğin resimleri bir araya getirip Fikret Muallâ sergisi diye bir sergi açacak olsam yer kirası isterler. Picasso'nun en aziz dostunun resim sergisi diye açacak olursak resimlerin hepsini satar, parasıyla sana bir şişe zeytinyağı alıp gönderirim.⁴

Fikret Muallâ! Ben senden daha yaşlı, daha görgüliyüm. Hazır eline fırsat geçmişken kunduracılık öğren! Burada bir çift iskarpin tam doksan liraya satılıyor. Picasso'dan fayda yok sana! Aklını başına topla artık!”⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılında Türk Sanatı'nın genel panoraması Modernizm mirasının farklı kuşaklara ait sanatçılar tarafından yorumlanmasıyla iki farklı yönelim üzerinde şekilleniyordu. Birinci yönelim 1940 öncesinde Avrupa'da eğitim almış sanatçı kuşağının çalışmalarında Modern Sanat olgusunun toplumsal, sosyal, ekonomik zorluklara rağmen köklenerek kendi eksenini oluşturan özgüven duygusunda gözlemlenir. Cumhuriyet Dönemi devrimleriyle şekillenen *Yeni Türkiye*'de sanatçılar uygarlaşma misyonunun bir parçası olarak üstlerine düşen görevi tamamlayarak etkinlikleriyle bir devinim yaratmayı başarmışlardı. Bu yönelimi hem resimleri hem de yazılarıyla en yetkin biçimde temsil eden Nurullah Berk'in aşığıdaki saptamaları dönemsel bir önem taşımaktadır:

“Bin dokuzyüz kırkyedi gazetelerinin gündelik havadisleri arasında şunları okuduğumuz zaman şaşmıyoruz: Dolmabahçe Resim ve Heykel Müzesi yakında tekrar açılıyor. Güzel Sanatlar Akademisi'nde bir lüks kitap şubesi kurulacak.

Ankara Operası'nın duvarlarını Cemal Tollu ve Bedri Rahmi freskleri süslüyor. İnönü armağanı filanca ve filanca ressama verildi. Londra'da ve Paris'te Türk resim sergisi açılıyor. d Grubunun 15.ci sergisinin açılışına beşyüze yakın insan geldi... Uzağa gitmeğe lüzum yok. 15 sene evvel, şimdi gündelik hayatımızın birer hâdisesi olarak okuyup geçtiğimiz bu haberlerin gerçekleşmesi ihtimali birer hayalden ibaretti. Bunların bir gün olabileceğini, ufukların sandığımız kadar kara olmadığını söyleyen iyimser insanlara gülerdik. Resim ve Heykel Müzesi, Opera! Öyle sanırdık ki, bunları torunlarımız ancak görebilecek. Türk resminin Paris'e, Londra'ya gitmesi, bunlar birer hayaldi.”⁶

İkinci yönelim ise o yıllarda İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitimini tamamlamış genç sanatçıların akademideki hocalarının “resmi görüşü” temsil eden sanat yorumuna karşı farklı içerikleri, tavırları ön plana çıkaran “gerçeklik arayışında” ifadesini bulmaktaydı. Bu genç sanatçılar 1937'den 1949'a kadar on iki yıl boyunca Akademi'de resim bölümü şefi olarak çalışan Fransız ressam Léopold-Lévy'nin öğrencileriydiler. Orta dereceli okullarda resim öğretmenliği, ya da küçük devlet memurluklarıyla yaşama tutunma mücadelesi veren bu kuşak kendi sesini, soluğunu duyurmak için bir çıkış noktası arayışındaydı. İlk sergisini 10 Mayıs 1941'de Beyoğlu Matbuat Müdürlüğü Lokali'nde açan *Yeniler Grubu* dönemsel bir karakter taşıyan etkinlikleriyle, belli bir “gerçeklik” arayışına girmişlerdi. Bu gerçeklik arayışı, savaş yıllarının kapalı ortamında *d Grubu* etkinliklerinin gündeme getirdiği Kübizm⁷ olgusuna karşı bir tepki olarak doğmuş olsa da, Sosyal Realizmle ilişkisi yoktu. Selim Turan o dönemki genç kuşak sanatçıların “gerçeklik” olgusuna bakışını aşağıdaki gibi anlatır:

“Yalnız, o zaman da sosyal realist resim hikâyesi vardı. Sovyet Rusya ressamları burada sergi açmışlardı. Biz onların resimlerini beğenmemiştik. Biz sosyal realist resim yapmayacağız; herkes resmin kalitesine dikkat edecek dedik.”⁸

d Grubu kurucu üyelerinden olmasına rağmen, Liman Sergisi'nin ilk sergisine de katılan Abidin Dino da o dönemin gerçeklik arayışının politik olmadığını altını çiziyor:

“Ama sosyalist-realist resimler değildi bunlar. Çok başka bir şeydi; bu resimlerde gerçek kadar düşün de yeri vardı. Kuşkusuz somut görüntülerden yola çıkıyorduk. Ama bir anlamda şiirselleştiriyorduk bu gerçeği.”⁹

Ancak *Yeniler Grubu* üyeleri arasında Kemal Sönmezler,¹⁰ Nuri İyem, Haşmet Akal, Agop Arad gibi sol cephede politik mücadele içinde olan, sanatsal çalışmalarının yanı sıra değişik partilerde aktif olarak çalışan sanatçıların varlığı göz önünde tutulursa eğilimleri kolayca kavranamayacak bir grup

yapılaşması ortaya çıkar. *Yeniler Grubu*'nun itici gücü olan Ferruh Başağa'nın o yılları değerlendirmesi ise tamamen farklıdır:

“Zaten 1943'ten sonra ilk sergilere katılan Dino, Turan, Faris Erkman, Faruk Moral gruptan uzaklaşmış olup Ferruh Başağa, Mümtaz Yener, Fethi Karakaş, Turgut Atalay, Kemal Sönmezler, Nuri İyem, Agop Arad, Fuat İzer'li kadro 1950'lere kadar etkinliklere devam etmiştir.”¹¹

Unutmamak gerekiyor ki, 1955'e dek peş peşe sergiler açan *Yeniler Grubu*'nun şiirsel ya da politik olarak algılanabilecek gerçeklik yönelimi, Modernizm mirasının tartışması olarak değerlendirilebilecek bir cephenin açılmasına yardımcı oldu. Sosyolog Hilmi Ziya Ülken, psikolog Mustafa Şekip Tunç, eleştirmen Hakkı Ziya Baltacıoğlu, yazar Ahmet Hamdi Tanpınar, eleştirmen Fikret Adil, şair Orhan Veli gerçeklik arayışını destekleyen bir tavır alırlar. Ülken'in *Resim ve Cemiyet*¹² isimli kitabı sanatın toplumsal sorumluluklarına dikkati çeker. Ülken kitabının sonunda yer verdiği resimlerde Eugène Delacroix'dan “İnkılab Rehberlik Eden Hürriyet”i ile bu resmin benzeri olan Zeki Faik İzer'in “İnkılap”adlı resmini, Moreau'nun “Tayyareciler” adlı tablosuyla bunun kopyası görünümündeki Nurullah Berk'in “Tayyareciler”ini yan yana basarak, Türk sanatının Batılı kaynaklardan esinlendiğinin altını çizer. Ülken, *Yeniler*'i “milli resmin can damarına basmış kişiler” olarak tanımlarken kitabını adeta bu genç ressamların manifestosu olarak değerlendirilebilecek öğelerle genişletir. Sanatçının yaşadığı topluma karşı sorumluluğu, toplumun sorunlarına gerçekçi bir gözle yaklaşmasını gerekli kılar. Bu nedenle *Yeniler*'in kendilerinden önceki kuşakla olan farklarını detaylı olarak ele alan Ülken sanatçıların etik sorumluluklarına dikkat çeken ilk yazarlardandır. Ancak Milli Şef Dönemi'nde (1938-1945) uygulanan politikalar¹³ sanatçıların masum sayılabilecek gerçeklik arayışlarına bile tahammül gösteremeyecek denli tek yönlüydü. 1945'te düzenlenen *Tan* gazetesi baskını¹⁴ sadece solcu düşünce üzerindeki baskının değil, merkezi otorite karşısında muhalefet yapma cesaretini gösteren tüm aydınlaraya yönelik susturma işleminin de göstergesiydi. Öteden beri politik oluşumlara uzak duran ressamlar arasında Arif, Abidin Dino kardeşlerin bu süreç içinde ayrıcalıklı bir konum geliştirdiğinin altını çizmek gerekir. Milli Şef Dönemi'nde iktidara muhalif dergilerdeki yazıları, resimleri, örgütleyici tavrıyla, Ahmet Oktay'ın da belirttiği gibi, “O günlerde benzeri kolay bulunmayan militan bir tavır”¹⁵ içinde olan sanatçı Abidin Dino'dur. Sürgünde bulunduğu Mecitözü'nde, ardından Adana'da ağabeyi Arif Dino'yla birlikte, gazete çıkarmak, tiyatro oyunu yazmak, çevirmenlik başta olmak üzere alternatif etkinlikleri kendi olanaklarıyla gerçekleştirmiştir.¹⁶

1940'ların ilk yarısında İstanbul ve Ankara'daki sanat ortamlarında gözlemlenen farklı yönelime rağmen hem etkinliklerin azlığı hem de içerik